

FILOSOFIE ALS VERWONDERING

Freudig war, vor vielen Jahren
Eifrig so der Geist bestrebt,
Zu erforschen, zu erfahren,
Wie Natur im Schaffen lebt.
Und es ist das ewig Eine,
Das sich vielfach offenbart;
Klein das Große, groß das Kleine,
Alles nach der eignen Art
Immer wechselnd, fest sich haltend,
Nah und fern und fern und nah;
So gestaltend, umgestaltend.
Zum Erstaunen bin ich da.

*J. W. van Goethe*².

Goethe legt in dit gedicht getuigenis af van de ware natuurwetenschappelijke houding. Maar ook de filosofie begint met verwondering, met vragen in verwondering. Wie alles al weet heeft geen filosofie nodig, wie het leven verslaapt evenmin. Wie echter ook maar iets in het leven als een raadsel ervaart, draagt de kiem van de filosoof in zich.

Tegenover een raadsel kan men slechts staan in verwondering. Verwondering ontstaat als men iets *niet* weet, als men de moed heeft om geïnteresseerd te zijn en zich te bekennen: 'Ik weet het niet'. Goed geformuleerde vragen ontspringen uit de kracht van de verwondering. Wat men *weet*, ofwel een *antwoord* op een vraag, wekt geen verwondering, maar tevredenheid of dankbaarheid. Om te *vragen* moet men zich kunnen verwonderen, om te verwonderen moet men verre van zich kunnen houden wat men al weet. Wat men al weet moet men in tweeërlei

zin verre van zich kunnen houden: In de eerste plaats moet men af kunnen zien van alle *inhoud* van zijn vergaarde kennis, omdat die de vragende houding kan beïnvloeden, de uiteindelijke vraag kan vervormen, misvormen. In de tweede plaats moet men in staat zijn om de ‘wetende houding’, de houding van de ‘wetende’ af te leggen, omdat men met deze wetende houding het licht, dat de vraag in al zijn aspecten doet verschijnen, verduistert. Maar men mag wel datgene behouden, wat men door het leren, het kennen, het weten, *geworden* is. Door vergaren van kennis word ik een ander mens. Voordat ik aan mijn medische studie begon, was ik een ander mens, dan toen ik de studie had afgesloten. Uiteraard ben ik in die periode veranderd door de levenslessen die ik heb gehad, maar ook door de kennis die ik heb opgedaan. Als ik nu, tijdens het filosoferen, alles wat ik aan inhoud heb opgeslagen buiten beschouwing laat, en tevens instaat ben om te beseffen dat al mijn weten nog geen wijsheid is, dan mag ik mijzelf als ‘geworden mens’, als ‘wordende mens’ in het filosoferen meenemen. Ja, deze mens die *ik ben*, is juist het uitgangspunt, het vertrekpunt voor het vragen in verwondering. Angst voor het onbekende, voor het nog niet gekende, voor het ‘ik weet het (nog) niet’ enerzijds, en zelfgenoegzaamheid door het reeds gekende zijn de beide vijanden van de verwondering. Zij bevechten het vragen.

Maar kan men naar willekeur vragen? Kan men op elk punt naar believen met vragen beginnen? Of is er *een eerste vraag*, een vraag die gesteld en beantwoord moet worden voordat welke andere vraag dan ook zinvol kan worden gesteld?

Kan men vragen: wat is de mens, wat is denken, wat is

zijn, wat is logica enzovoort? Zijn hier wel antwoorden *mogelijk*?

Filosofie mag geen schaakspel zijn. Bij het schaakspel staan in het begin alle stukken al in een bepaalde orde. De eerste zet bepaald vervolgens in zekere zin het verloop van het gehele spel, waarbij elke volgende zet het verloop steeds strakker bepaalt, totdat een schaakmat een eind aan het proces maakt.

Bij de aanvang van het filosoferen mogen begrippen nog niet een bepaalde vaste orde hebben, dit zou de verwondering, de onbevangenheid in het vragen beperken. Toch is het wel degelijk van belang welk begrip als eerste bevroegd wordt, omdat deze aanvang de daaruit volgende gedachtegang mede bepaalt. Als de eerste vraag willekeurig is, als ik deze vrij kan kiezen, dan komt mijn vraag niet voort uit verwondering, maar uit gerichtheid. Ik richt mijn aandacht dan op verschillende mogelijke vragen en mijn gerichtheid haalt er één uit naar voren en noemt deze de eerste vraag.

Als ik echter al mijn meningen, voorkeur, kennis, buiten beschouwing laat, mij hierdoor niet laat leiden, als ik uitsluitend het raadsel aanschouw van waar met filosoferen te beginnen, heb ik dan niet al in onbevangenheid de eerste vraag, in het raadsel besloten liggend, aanschouwd? Een vraag die 'eerder is dan de eerste vraag' wordt dan zichtbaar, namelijk de vraag: Met welke vraag vangt een filosofie vanuit verwondering aan?

DE KUNST VAN HET VRAGEN

'Zo geschiedde het door de zonde
Die U op U hebt geladen, dat ge
Niet naar de lans en de graal
Hebt gevraagd en daardoor zijn
Zeer veel andere kwade dingen
Over U gekomen'.

Pasival – Chrestien de Troyes ³.

Alvorens deze eerste vraag een concrete inhoud te kunnen geven, moeten wij het vragen zelf beschouwen.

In deze proloog wordt nog geen exact logische denktechniek toegepast, maar wordt gebruik gemaakt van de vrijheid van het naïeve beschouwen. Ik kan mijzelf als vragende mens, als mens die vraagt, beschouwen en uit deze beschouwing, ja aanschouwing van het vragen direct weten dat ik *dán* in een vragende houding ben, als ik mij bewust ben dat ik (iets) niet weet. Dit kan een algemeen vragende houding zijn, het kan het bewustzijn dat ik als mens een beperkt weten heb, dat ik veel dingen niet weet, dat ik daardoor onbevredigd ben, eigenlijk bij voortduring onbevredigd ben en daarom steeds strevend ben om mijn weten uit te breiden.

Een concrete vraag heb ik *dán*, als ik mij bewust wordt van een concrete lacune in mijn weten, als ik deze lacune vervolgens denkend onder woorden breng en een streven beleef om op deze concrete vraag een antwoord te vinden.

Het vragen komt daarom voort uit onvolmaaktheid en het beleven van een vraag waarop (nog) geen antwoord is doet ons onze menselijke onmacht gewaar worden. De mens in deze tijd houdt niet van onmacht. Daarom is het vragen zelden een bewust verlopend proces.

In de opvoeding worden wij als kind zo snel mogelijk uit het paradijs van het niet-weten verjaagd, doordat we gedwongen worden steeds vroeger te eten van de boom der kennis. Wij worden op een leeftijd dat het vragen een natuur-noodzaak is, een noodzakelijke levensvoorwaarde is, zó met weet-feiten belaagd, dat er niets te vragen, niets te wensen overblijft. En als een kind nóg intelligenter blijkt te zijn, als het ondanks al dit weten toch nog vragen over heeft, dan moeten er instanties worden ingeschakeld om het één of meer klassen te laten overslaan. Alle vragen *moeten* worden beantwoord, en wel snel, liefst nog voordat ze gesteld zijn.

Als er één zeker resultaat in het huidige onderwijs wordt bereikt, is het dat het vermogen om te vragen grondig wordt afgeleerd. Een passieve, niet kritische leerhouding is het resultaat en het is dan ook mogelijk om in vier jaar tijd een doctoralexamen te doen, vrijwel volledig gebaseerd op feitenkennis, op antwoorden op niet gestelde vragen.

Maar het leven is er nog als leermeester en dit stelt in *ieder* mensenleven de mens voor raadsels. Lief en leed zorgen – niet in de wetenschap, wel in het leven – voor een behoud van het menselijk vermogen te *vragen*.

In dit werk gaat het niet om deze vragende *levenshouding*, doch om het opnieuw verwerven van een vragende *wetenschappelijke* houding.